16. Kohrs J. In der Kurze liegt die Wurze? Strategien der Informationsdarbietung in deutschen und litauischen Fachtiteln / Jurgita Kohrs // Kalbotyra. – Vilnius, 2010. – N 62 (3). – S. 58–74.
17. Korošec T. Časopisni nadnaslovi v sodobnih slovenskih dnevnikih (Tipološka razvrstitev) / Tomo Korošec // Slavistična revija. – Ljubljana, 1990. – L. 38, št. 3. – S. 209–219.
18. Lenk H. E. H. Muster der Wiederaufnahme von Überschriften im Text : Eine Untersuchung am Beispiel Deutschschweizer Zeitungskommentare / Hartmut Ewald Herbert Lenk // Am Rande im Zentrum. Beiträge des VII. Nordischen Germanistentreffens, Riga, 7.–11. Juni 2006. – Berlin : Taterka, Thomas; Lele-Rozentale, Dzintra; Pavidis, Silvija, 2009. – S . 285–298.
19. Nord Chr. Der Titel – ein Mittel zum Text? Überlegungen zu Status und Funktionen des Titels / Christiane Nord // Sprechen und Hören, Akten des 23. Linguistischen Kolloquiums in Berlin. – Tübingen : Niemeyer 1989. – S. 519–528.

Summary. *Interaction of epithet structures and logic definitions in a headline complex and throughout the text provides actualization of the inner form of every single word and the text on the whole. Epithet structures transfer the headline and the whole text into conditional associative perception. Logic definitions keep connections between the content of the text and the objective reality.*

So, in the headlines of publicistic texts Ostap Vyshnia combined two major methods of announcement of the text: 1) using simple (sometimes schematic) emblematic logic definitions to approach the text to the level of an uneducated recipient; 2) appealing to the epithet structures for actualizating and summarizing the content of the text, as well as activating associative capacity of the text.

Epithet structures become an effective means of actualization of the inner form of a word that involves a recipient into the process of aesthetic empathy. Logic definitions expand the sphere of associative perception due to allusive-semantic potential.

Epithet structures in the headline and in the text are direct signs of the author's vision of things. Functions of the epithet structures are to demonstrate the artistic production of the object, peculiarities of a new, unique variation in verbal equivalent. Logic definitions become the result of selection a certain feature of an object or a concept, depending on the contextual situation. Logic definitions illustrate the process of selecting the options from common characteristics. Logic definitions identify an object or a concept, defining them from the total number.

In Ostap Vyshnia's publicistic texts interaction of epithet structures and logic definitions clearly emphasizes the genre of the works, located between journalism and fiction. Artistic expression of the epithet structures and the intensity of their use is obvious due to growing author's interest in the text. In cases when the author was not much interested in the original documentary material, a quantitative and qualitative superiority is given to logic definition.

Key words: *epithet structure, headline, logical determination, Ostap Vyshnia.*

Отримано: 1.08.2014 р.

УДК 82'04=162.1

Гайдук С.Є.

РЕЦЕПЦІЯ ПОНЯТТЯ БЕСТІАРІЮ У ПОЛЬСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

У статті висвітлюється сутність поняття «бестіарій» та аналізуються праці сучасних польських дослідників С. Кобєлюса, К. Ґурского, Л. Імпеллюсо, Д. Малєшиньскі, присвячені вивченню особливостей зображення тваринного світу в літературі.

Ключові слова: *бестіарій, символ, жанр, система образів, тварини.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вивчення бестіарію як літературознавчої проблеми пов'язане з міждисциплінарним підходом, що вимагає літературознавчих, міфологічних, фольклористичних, геральдичних підступів. Як своєрідний жанр словесності бестіарій оформився в добу середньовіччя. Він знайшов своє втілення у багатьох національних літературах народів Східної, Центральної та Західної Європи.

Традиційно бестіарій вважався особливою формою дидактичної літератури. Його об'єктом зображення були переважно тварини, а нерідко й рослини, мінерали. Вони представлені в алегоричному тлумаченні з метою унаочнення постулатів християнського віровчення [4, 65].

Сама проблема, як нам видається, має три аспекти, інтерпретація яких дає змогу ставити запитання про еволюцію в зображенні тваринного світу в європейській літературі.

© Гайдук С. Є.

По-перше, йдеться про характерну, загальну для європейського регіону міфологію тваринного світу. Ця міфологія, звичайно ж, відбилася в менталітеті європейців, у їх прислів'ях, приказках, казках про тварин. Саме міфологія багато в чому сприяла тому, що арсенал зображення тварин у літературі залишався практично стабільним протягом довгого періоду.

По-друге, ми можемо говорити про національні та індивідуально-авторські орієнтації у презентації тварин у літературі. Це випадки геральдичної символіки (польський орел, двоголовий російський орел та їх відображення в польській і російській поезії), приклади географічно обумовленого відношення до тієї чи іншої тварини (наприклад, до ведмедя у народів північної Європи), випадки пристрасті окремих письменників до певних тварин (наприклад, Володимира Набокова до метелика).

По-третє, нарешті, очевидним постає і той факт, що кожна літературна епоха визначається своєю індивідуальною пристрастю до певних тварин. Ця пристрасть виявляється багато в чому загальною для літератур європейського регіону, вона допомагає глибше розуміти сутність ідейно-філософських пошуків і основ епохи. Саме в такому контексті можна інтерпретувати, наприклад, постать лева в епоху середньовіччя чи коня в епоху європейського романтизму. Характер і вдача тварини в цьому випадку виявляються максимально співзвучними ідеології епохи [1, 105].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тяжіння бестіарію до системного описання тваринного світу наближує його до первісних наукових праць з природничої історії. Символічні інтерпретації образів тварин пов'язані з традиціями християнського сприйняття природи та відповідного йому ідейно-естетичного тлумачення [2, 124].

Бестіарій частково поставав на ґрунті національної міфологічної традиції. Цьому сприяло поширення Святого Письма, а також збірник візантійських оповідок "Шестодневи". Він містив фантастичні візії про рослинний і тваринний світ. Саме вони синтезували в собі елементи світської науки та релігійно-філософські вчення про рух небесних світил, про тварин, рослини. На формування бестіарію суттєвий вплив мав також теологічний твір "Фізіологи", на сторінках якого в алегорично-символічній формі подані найбільш вагомі засади християнського вчення. Тут описані справжні та вигадані прикмети звірів з метою повчання та наслідування [5, 7–9].

До розкодування бестіарію, що характеризував різні історичні та естетичні епохи, спричинилися такі польські науковці, як С. Кобєлюс ("Християнський бестіарій") [10], К. Ґурскі ("Звір як літературний символ") [6], Л. Імпеллюсо ("Природа і її символи") [7], Даріюш Малєшиньскі ("Бджола – "архипоет") [11] та ін.

Мета статті – висвітлити сутність поняття бестіарію та проаналізувати праці польських дослідників, присвячені вивченню особливостей зображення тваринного світу в літературі.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження слід згадати "Середньовічні трактати про символіку тварин" [9] Гуго із Фольєто, перекладені сучасним польським богословом Станіславом Кобєлюсом, професором Варшавського університету ім. кардинала Стефана Вишиньського. Видання побачило світ 2005 року у Кракові. Ця праця подібна до згаданої вище книжки "Фізіологи". Вона містить алегоричну інтерпретацію образів птахів і моральний коментар. Найповніше – у двадцяти двох розділах – представлені образи яструба і голубки. Алегоричній інтерпретації підлягають тут не тільки птах в його узагальненні, але й образи голови, очей, дзьобу, пір'я. Імпульсом до алегоричної інтерпретації слугує наведена в тексті цитата зі Святого Письма. Найчастіше Гуго із Фольєто звертався до Євангелія від Св. Матвія. Це засвідчує актуальність трактування образів птахів з огляду на моральний аспект.

У контекстуальному зв'язку вагомим є внесок С. Кобєлюса, який у праці "Християнський бестіарій" [10] розглянув символіку фауни періоду раннього християнства та середньовіччя. Це явище польський учений розкриває також у межах епохи нового часу. Ідеться про особливо популярні символічні образи тварин аналізованої доби. Він робить акцент на особливому характері зв'язку людини і тварини у період античності, на певному статусі образів бестіарію в Біблії – кореляції Христос і деякі образи тварин, Святі і світ фауни. При цьому С. Кобєлюс зазначає, що різні культури презентують – більшою або меншою мірою – адекватні щодо реальності поділи тваринного світу. Вони спираються на популярні погляди щодо місця тварин і їхнього призначення у світі, які упродовж віків формувалися у свідомості людства. Відповідно тваринний світ ділиться у такий спосіб: а) тварини (худоба, птаство); б) міфологічні та легендарні тварини (грифон); в) жертовні тварини (білий віл, кінь, голуб); г) чисті і нечисті тварини (чисті – голуб, вівця; нечисті – вовк, лис, вуж, орел); д) віщі тварини (особливе місце серед них належить птахам); е) демонічні тварини (ведмідь, лев, лис, мавпа); є) гібриди чи "monstra biformia" (сфінкс, кентавр, химера, Цербер); ж) зодіакальні тварини (буйвол, коза, кінь, півень тощо). В основі спостережень С. Кобєлюса лежить символіка тварин, що мала місце ще в дохристиянських творах, зокрема у працях Арістотеля, а також збірниках "Фізіологи", "Bestiaria".

Примітним є розділ монографії, в якому С. Кобєлюс розкодовує символ на рівні знаряддя пізнання світу тварин. Людина віддавна надавала світові, серед якого жила, додаткових

цінностей як у вимірі баченого, так і уявного, звертаючись передусім до знаків та символів. Найпростіша дефініція символу – це його визначення як певної фікційної форми, що вказує на уявну реальність. Символ виступає "умовним знаком, який презентує конкретний предмет як відповідник визначеного змісту (суті) поняття" [10, 51]. У первісних умовах людина зверталася до символіки, щоб подолати труднощі, які вона відчувала, коли стикалася з трансцендентним світом. Символ набував додаткового навантаження як знаряддя, покликаного поширити межі дійсності. Таким чином, він відігравав функцію своєрідного ключа до цієї панорамної реальності. Звернення до метафор, символів відбувалося тоді, коли йшлося про примарність існування, життя, смерть. Тоді символ ставав предметом пізнання, проникаючи в реальність, яку важко пізнати у споглядальний спосіб. Символічне мислення підсилювало людську чуттєвість, вміння споглядати.

Серед образів бестіарію розрізняємо такі, що безпосередньо та опосередковано пов'язують символ з поетичною творчістю. Такою, наприклад, є символіка бджоли у художніх творах. Даріюш Малєшиньскі, автор статті "Бджола – "архипоет" [11], справедливо стверджує, що "бджола-поет" і "бджола-працівниця" мають спільний код – невтомний труд, хоча до праці спонукають різні сили; у вулику діють інстинкти, а у творчій робітні зринає свідомий вибір і наслідування. До речі, про наслідування природи образами бестіарію йдеться у творі "Фліс, себто сплав човнів Віслою та іншими прилеглими річками" (1595) польського поета й композитора Себастіана Фабіана Клоновіца (1545–1602). За його переконанням, наслідування стало фундаментом розвитку цивілізації [8, 59–60].

Образ бджоли можна розгорнути з проекцією на людину, яка постійно наслідує світ звірів. Ремісник вчиться у бджіл, павуків, мурашок. Усе це відбувається за знаком Всемогутнього як надприродної домінанти, що наділена продуктивними можливостями. У цьому аспекті варто згадати факт, що про наслідування проявів природи у людській діяльності йдеться у творах Демокріта, Лукреція. Тому й не дивно, що Владислав Татаркевич стверджує в оглядовій статті "Історія естетики" взаємозалежність мистецтва й природи, відколи людина стала учнем звірів. Наслідуючи павука, ластівку, лебедя чи равлика, вона знайшла методи ткацтва, будівництва, співу. Ще давньоримський поет Лукрецій (бл. 99-95 – 55 до н. е.) у філософській поемі "De rerum natura" ("Про природу речей") визнавав, що природа є першоджерелом мистецтва. Адже створення світлої пісні в устах людини виникло завдяки наслідуванню пташиного співу, а повій вітру в очереті спричинився до свисту на тонких соломинках, а згодом і до гри на сопілці [3, 148].

Існує металітературна концепція образу поета-бджоли. Він, звертаючись до різноманітних взірців поетичного слова, наслідує у своїй творчості долю золотистої збирачки пилку з розмаїтих квітів. В античній писемності образ бджоли з'являється в текстах різних філософських і поетичних орієнтацій, але завжди з подібною до згаданої інтенцією. Метафора поет-бджола виникла набагато раніше за твори, які ми розглядали. До слова, Д. Малєшиньскі подав приклади таких словосполучень: "солодощі слів", "мед поезії", "солодкозвучні ритми", "медові вірші", "квіти Муз", "сади літератури". Образ бджоли у Платона є передовсім бджолою натхнення, мистецтва, а не праці, робочого зусилля, ремесла. Бджола – це також символ свідомого вибору і творчості, яка є знанням, а не миттєвим захопленням.

Сучасний польський дослідник Конрад Ґурскі у статті "Тварина як літературний символ" [6] розглядає загальну символіку звірів у художніх творах. Автор порівнює мову з землею. Бо ж вона теж складається з кількох генеалогічних нашарувань. На відміну від геологічних пластів землі, ці нашарування не співіснують на поверхні, вони або відійшли в минуле, або входять до складу сучасної мови. І цим виявляють постійну життєздатність. Символи належать до тих із них, що виникли давно. Вони сьогодні постають лише окремими компонентами фразеологічного і семантичного ладу мови; отже, вони відбивають уявлення та спостереження, що вже давно заперечені розвитком цивілізації, але без яких сучасна людина обійтися не може. Існують три основних джерела символіки тварин у літературі. Перше – це алегоризація людських стосунків шляхом антропоморфізації світу тварин. Звідси – найдавніша форма людської творчості – байка, у якій назва тварини (вівлюк, вовк, лис, заєць, ведмідь, кіт, вівця) виконує функції алегорії. Інше джерело пов'язуємо з прислів'ями. Вони – вияв чуттєвого ставлення людини до деяких видів тварин, з якими вона контактувала у мисливській, пастушій чи рільничій практиці. Якщо порівняти уявлення про психіку образів тварин у байках Езопа з тенденцією, що проявляється у прислів'ях про тварин, то стає очевидним: друге джерело відіграє більшу роль у створенні символіки фауни, ніж перше. Третє джерело – це традиції первісних вірувань, міфів, переказів. Вони приписують тваринам різні фантастичні властивості, хоча ті не мають жодного прояву у щоденному житті світу фауни. Названі джерела давнього походження. Проте вони і сьогодні впливають на розвиток мови, продовжуючи семантичне функціонування певних назв щодо тварин і пов'язаної з ними традиційної фразеології. Наявність символіки у творах художньої літератури надихає

носіїв мистецтва удосконалювати традиційну метафорику та узвичаєні уявлення про характер взаємодії людини з твариною.

К. Ґурскі справедливо звертає увагу на те, що в Езопових байках – фундаментальній основі цього жанру в європейській літературі – алегоричне вираження так званої життєвої мудрості не спирається на спостереження за поведінкою та психікою тварин. Важливою є ситуація, до якої можна дібрати в характері акторів ті чи інші ознаки тварини [6, 325]. Це дотичне прислів'їв як потенційного підґрунтя майбутніх байок. Ілюстрацією може бути популярне в українському фольклорі прислів'я: ворон воронові око не виколе. Звісно, образ ворона не має постійної основи. Тому він може бути замінений назвою іншого птаха.

Байки, алегоричний зміст яких часто проектується на сучасність, не завжди сприяють витворенню сталого символічного значення, пов'язуваного з назвою певної тварини. Образам зі світу фауни належить певна роль в алегоричній ситуації. Але вони не перетворюють того чи іншого звіра у сталий літературний символ. До винятків належить образ лева, який з часів середньовіччя є у тваринному епосі символом представників аристократії.

Закономірно побутує значна кількість прислів'їв, де дійовими особами виступають тварини. Образна система таких прислів'їв залежить від контактів, які мали люди з різними видами тварин в певних географічних, кліматичних культурно-історичних умовах. Твори цього жанру ілюструють багату картину спостережень і почуттів. Заслуговує на увагу літературна символіка образів орла і лева в добу романтизму. Якщо зіставити ідеалізовані образи лева та орла в добу романтизму з прислів'ями про цих звірів зі збірника "Книжка польських прислів'їв, приповідок і виразів" ("Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich", 1894) польського фольклориста Самуеля Адальберґа (1868–1939), то переконаємося, що образи орла та лева як поетичні бестіарні символи помітно віддалені від фольклорних персонажів. Народна мудрість наділяє цих тварин лише сліпою силою. Те, що романтики були схильні наділяти орла і лева вищими якостями, пов'язане з їхньою симпатією до яскравих постатей. Погоджуємося з висновком К. Ґурського про те, що мовна та літературна традиції символіки тварин спроможні зазнавати суттєвих перетворень "залежно від духовного клімату кожної епохи" [6, 329].

Певну суголосність з проблематикою досліджуваної проблеми має праця "Природа та її символи" [7] Луції Імпеллюсо. Вона містить оцінку щодо наукових розробок французького природознавця Жоржа Бюффона (1707–1788). Важливо, щоб символіка не втратила домінантного значення краси як основної риси гуманістичної культури. У її центрі перебуває людина у тісному зв'язку з природою. З цією метою варто прагнути відтворити почуття таємничої і магічної єдності. Представників фауни Л. Імпелюсо поділяє на такі групи: наземні тварини, птахи, водні тварини, фантастичні істоти. Тут подано опис представників класів, які найчастіше трапляються в пам'ятках світової культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Необхідно розмежовувати два понятійні значення терміна бестіарій. Ідеться про бестіарій як певний жанр у національних літературах народів Східної, Центральної та Західної Європи, що проіснував від часів античності до епохи класицизму і презентував знання людей про тварин. Тут презентовані різноманітні інтерпретації їхньої поведінки. Історія розвитку європейської байки – найяскравіший приклад впливу жанру бестіарію на розвиток літературного процесу. Водночас вагомими є тлумачення засад бестіарію як системи образів тварин і звірів у літературному творі одного автора, або ж на рівні тенденцій, характерних для епохи загалом. Аналогічний бестіарій зберігає постійну основу незалежно від жанрової пам'яті доби, її домінантних ліній, пов'язаних з конкретним літературним напрямом. Адже людина неуникно контактує зі світом фауни, а її ставлення до певних його представників тією чи іншою мірою відображається в текстових структурах мистецьких творів. Саме дослідження бестіарію конкретних епох і конкретних авторів вимагає більш ґрунтовнішого вивчення у сучасному польському літературознавстві.

Список використаних джерел

1. Гайдук С.Є. Бестіарій як літературознавчий термін та поняття у сучасних літературознавчих дослідженнях / С.Є. Гайдук // Актуальні проблеми сучасної термінології : зб. наук. праць за матеріалами регіонального науково-практичного семінару. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, 2008. – С. 104–115.
2. Ковалів Ю. І. Бестіарій / Юрій Іванович Ковалів // Літературознавча енциклопедія: у двох томах / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ "Академія", 2007. – Т. 1 : А–Л. – 2007. – С. 124–125.
3. Лукрецій. Про природу речей / Тіт Кар Лукрецій; [з латин. / пер., передм. та приміт. А. Содомори]. – К. : Дніпро, 1988. – 191 с.
4. Рихло П. Бестіарій / Петро Рихло // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – С. 65.

5. Сліпушко О. Давньоукраїнський бестіарій (звірослов) : Національний характер, суспільна мораль і духовність давніх українців у тваринних архетипах, міфах, символах, емблемах / Оксана Сліпушко. – К. : Дніпро, 2001. – 140 с.
6. Górski K. Zwierzę jako symbol literacki / Konrad Górski // Orbis Scriptus. – Munchen, 1966. – S. 323–330.
7. Impelluso L. Natura i jej symbole / Lucia Impelluso. – Warszawa : Arkady, 2006. – 383 s.
8. Klonowic S. F. Flis / Sebastian Fabian Klonowic; [opracował Stefan Hrabec]. – Wrocław : Wydawnictwo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, 1951. – 104 s.
9. Kobielus S. Fizjologi i Aviarium. Sredniowieczne traktaty o symbolice zwierząt / Stanisław Kobielus; [przeklad i opracowanie Kobielus S]. – Kraków, 2005. – 205 s.
10. Kobielus S. Wprowadzenie / Stanisław Kobielus // Bestiarium Chrześcijanskie / S. Kobielus. – Warszawa, 2002. – S. 13–54.
11. Maleszyński D. C. Pszczola – "archipoeta" / Dariusz Cezary Maleszyński // Przegląd Humanistyczny 10, 1988. – S. 105–122.

Summary. *The article highlights the essence of the concept of bestiary and analyzes the contemporary works of Polish researchers concerning the investigation of images of wildlife in the literature. The study of bestiary as a literary problem is connected with interdisciplinary approach, which requires literary, mythological, folkloristic, heraldic approaches.*

In our opinion, the problem has three aspects, the interpretation of which allows to ask questions about the evolution of the images of wildlife in European literature. Firstly, it refers to a mythology of wildlife which is characteristic and common to the European region. Secondly, we can talk about national and individual orientations in the presentation of animals in literature. Thirdly, it is evident that every literary epoch is defined by its individual passion for certain animals.

Thus, there is the need to distinguish two conceptual meanings of bestiary. We can speak about the bestiary as a specific genre of national literatures of the peoples of Eastern, Central and Western Europe which existed from the times of antiquity to the epoch of classicism and presented the knowledge of people about animals. It presented different interpretations of their behaviour. The history of the development of European fables is the best example of the influence of bestiary as a genre on the development of the literary process. However, it is significant to interpret the concept of bestiary as a system of images of animals and beasts in a literary work of a separate author or certain epoch. It existed regardless of dominant genre models, originality of historical characteristics of concrete epoch, represented in accordance with the experience of literary creation and art. A person inevitably is in contact with the world of fauna and his relation to certain of its representatives to some extent is reflected in poetic text structures.

Key words: *bestiary, symbol, genre, system of images, animals.*

Отримано: 19.07.2014 р.

УДК 821.111.02 "195/196"

Гільдебрант К.Й.

ФАКТУАЛЬНІСТЬ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ «СЕРДИТІ МОЛОДІ ЛЮДИ»

У статті розглядається відповідність стилю англійських письменників «сердиті молоді люди» критеріям вирізнення документальної літератури. Встановлюється фактуальність оповіді, мінімалізація тропів, уподібнення стилю письменників репортажу, об'єктивізація зображення шляхом амальгамації точки зору автора із думками і висновками протагоніста.

Ключові слова: *документальність, фактуальність, документальна література, об'єктивність, життєподібність, портрет.*

Динаміка творчих пошуків і дискусій як вітчизняних, так і зарубіжних критиків та літературознавців свідчить про те, що увага до літератури, яка має документальну основу, дедалі збільшується (див. П. Акройд, Б. Бойд; О. Галич, Р. Іваничук, Н. Ігнатів та ін.). Логічним поясненням цьому може слугувати те, що художньо-документальна література несе подвійне навантаження: по-перше, стає сильним психологічним чинником, що примушує людину вірити в реальність зображуваного, а по-друге, є одним із ефективних художніх чинників, що залучають читача до ана-

© Гільдебрант К.Й.